

DOI: <https://doi.org/10.36719/2706-6185/59/227-232>

Günay Vəliyeva
Bakı Slavyan Universiteti
magistrant
<https://orcid.org/0009-0001-3299-026X>
gunaycavidveliyev@gmail.com

Alman dilində feil kateqoriyalarının müqayisəli şəkildə öyrədilməsi, Azərbaycan auditoriyası üçün modellər

Xülasə

Məqalədə alman dilində feil kateqoriyalarının müqayisəli şəkildə öyrədilməsi və Azərbaycan auditoriyası üçün tətbiq oluna bilən tədris modelləri araşdırılır. Tədqiqatın əsas məqsədi alman və Azərbaycan dillərində feil kateqoriyalarının (zaman, şəxs, təsrif, modal kateqoriyalar və s.) oxşar və fərqli xüsusiyyətlərini müəyyənləşdirmək və bu müqayisə əsasında effektiv tədris yanaşmaları təklif etməkdir. Araşdırma müqayisəli dilçilik və metodika prinsiplərinə əsaslanır. Nəticələr göstərir ki, ana dilinə əsaslanan müqayisəli tədris modelləri tələbələrin qrammatik qavrayışını gücləndirir, feillərin mənimsənilmə prosesini sürətləndirir və ünsiyyət bacarıqlarının inkişafına müsbət təsir göstərir.

Açar sözlər: *Alman dili, feil kateqoriyaları, müqayisəli tədris, metodika, dilçilik*

Gunay Valiyeva
Baku Slavic University
Master student
<https://orcid.org/0009-0001-3299-026X>
gunaycavidveliyev@gmail.com

Comparative Teaching of Verb Categories in German, Models for Azerbaijani Audience

Abstract

This article examines the comparative teaching of verb categories in the German language and proposes instructional models applicable to the Azerbaijani audience. The main aim of the study is to identify the similarities and differences in verb categories (tense, person, conjugation, modal categories, etc.) in German and Azerbaijani and to develop effective teaching approaches based on this comparison. The research is grounded in the principles of comparative linguistics and methodology. The findings indicate that comparative teaching models based on the learners' native language enhance grammatical awareness, accelerate the acquisition of verb forms, and positively contribute to the development of communicative skills.

Keywords: *German language, verb categories, comparative teaching, methodology, linguistics*

Giriş

Alman dili qrammatikasında feil sistemi dilin əsas struktur elementlərindən biridir. (Eisenberg, 1989). Feillərin zaman, şəkil, modal və digər kateqoriyaları həm qrammatik düzgünlük, həm də ünsiyyət bacarıqlarının formalaşması üçün mühüm əhəmiyyət daşıyır. (Helbig, Buscha, 2001). Azərbaycan dilində feil sistemi müəyyən oxşarlıqlara malik olsa da, morfoloji quruluş və kateqorial ifadə vasitələri baxımından mühüm fərqlər də mövcuddur. (Çərkəz, n.d.). Bu fərqlərin nəzərə alınmaması Alman dili öyrənən tələbələrdə çətinliklər yaradır. Bu səbəbdən müqayisəli tədris modeli — yəni feilin kateqoriyalarının həm Alman, həm də Azərbaycan dillərinin sistemi əsasında izah edilməsi — daha səmərəli nəticələr verir (Neuner, Hunfeld, 1993).

Alman dilində feil kateqoriyaları. Zaman kateqoriyası-Alman dilində əsas zaman formaları bunlardır: Präsens, Präteritum, Perfekt, Plusquamperfekt, Futur I və-FuturII (Duden Redaktion, 2022). Azərbaycan dilində zaman kateqoriyaları daha geniş və kifayət qədər sərbəstdir, lakin Alman dilində zamanların həm morfoloji, həm də sintaktik xüsusiyyətləri daha şərtdir (Engel, 2004). Tədris zamanı bu fərq xüsusi vurğulanmalıdır. (Neuner, Hunfeld, 1993).

Alman dilində feillər şəxslərə görə təsri olunur və şəxs sonluqları kökə əlavə olunur: *ich gehe, du gehst, er geht* və *s* (Helbig, Buscha, 2001). Azərbaycan dilində də təsri mövcuddur, lakin sonluqların funksiyası və formaları fərqlidir (Sevinc, Telman, 2021). Bu oxşarlıq öyrənmə prosesini asanlaşdırır və müqayisəli izah tələbəyə aydınlıq gətirir.

Modal feillər-*Müssen, können, dürfen, wollen* kimi modal feillər Alman dilində geniş istifadəyə malikdir və əsas feili təsirə məruz qoyur. Azərbaycan dilində modal mənə daha çox şəkilçilərlə ifadə olunur (“-malı/-məli”, “gərək”, “lazımdır”). Müqayisə yolu ilə izah tələbələrin modal feilləri daha tez mənimsəməsinə səbəb olur. Azərbaycan auditoriyası üçün müqayisəli tədris modelləri Paralel qrammatik model. Bu modeldə hər bir qrammatik kateqoriya həm Alman, həm də Azərbaycan dili nümunələri ilə paralel izah olunur: Präsens → İndiki zaman, Perfekt → Keçmiş zamanın nəticə bildirən forması, Modal feillər → “-malı/-məli”, “gərək” modelləri. Bu yanaşma tələbələrin mövzunu daha rahat qavramasına şərait yaradır.

Tədqiqat

Azərbaycan dilində feil şəkilləri sistemi nisbətən geniş və formal baxımdan sabitdir (Sevinc, Telman, 2021). Bu dildə feilin altı əsas şəkli fərqləndirilir: xəbər, əmr, arzu, vacib, lazım və şərt şəkilləri (Çərkəz, n.d.). Alman dilində isə şəkil kateqoriyası daha çox semantik çalarlar, həmçinin köməkçi feillər və sintaktik vasitələrlə ifadə olunur və formal olaraq daha məhdud, lakin funksional baxımdan çevikdir (Eisenberg, 1989).

Xəbər şəkli (İndikativ) hər iki dildə reallıq və faktları ifadə etmək üçün istifadə olunur (Helbig, Buscha, 2001). Alman dilində İndikativ bütün əsas zaman formalarını əhatə edir və Azərbaycan dilindəki xəbər şəklinin funksional qarşılığı kimi çıxış edir (Duden Redaktion, 2022).

Əmr şəkli (Imperativ) hər iki dildə oxşar kommunikativ funksiyaya malikdir və birbaşa əmri, xahişi və ya çağırışı ifadə edir (məsələn: *Geh! – Get!*) (Engel, U. Deutsche Grammatik. Heidelberg: Groos, 2004). Lakin alman dilində müraciət formasından asılı olaraq (*du, ihr, Sie*) fərqli struktur xüsusiyyətləri müşahidə olunur (Helbig, Buscha, 2001).

Arzu, şərt və ehtimal mənaları alman dilində əsasən Konjunktiv I və Konjunktiv II vasitəsilə ifadə edilir (Eisenberg, 1989). Bu formalar Azərbaycan dilindəki arzu və şərt şəkillərinin funksiyalarını özündə birləşdirməklə yanaşı, əlavə olaraq vasitəli nitqin (indirekte Rede) ifadəsində də mühüm rol oynayır (Duden Redaktion, 2022). Bu xüsusiyyət alman dilində şəkil kateqoriyasının daha çox sintaktik-funksional xarakter daşdığını göstərir (Engel, 2004).

Feillərin təsriflənməsi (Konjugation) sistemi hər iki dildə mövcuddur, lakin alman dilində bu proses daha mürəkkəb morfoloji dəyişikliklərlə müşayiət olunur (Helbig, Buscha, 2001). Azərbaycan dilində əsasən şəkilçilər vasitəsilə təsriflənmə baş verir, halbuki alman dilində həm şəkilçilər, həm də feil kökünün dəyişməsi müşahidə edilir (Sevinc, Telman, 2021).

Alman dilində feillər əsasən üç qrupa bölünür: zəif feillər (*schwache Verben*), güclü feillər (*starke Verben*) və qarışıq feillər (*gemischte Verben*) (Duden Redaktion, 2022). Zəif feillərdə kök sabit qalır (*lernen – lernte – gelernt*), güclü feillərdə isə sait dəyişməsi (*ablaut*) baş verir (*fahren – fuhr – gefahren*) (Eisenberg, 1989). Qarışıq feillərdə isə həm kök dəyişir, həm də zəif feil xüsusiyyətləri qorunur (*brennen – brannte – gebrannt*) (Engel, 2004).

Növ kateqoriyası (Passiv) hər iki dildə mövcuddur, lakin alman dilində bu kateqoriya daha inkişaf etmişdir (Helbig, Buscha, 2001). Alman dilində iki əsas passiv növ fərqləndirilir: *Vorgangspassiv* (proses passivi) və *Zustandspassiv* (vəziyyət passivi) (Duden Redaktion, 2022). Azərbaycan dilində isə bu cür formal ayrım yoxdur və bu mənalar daha çox kontekst vasitəsilə ifadə olunur (Çərkəz, n.d.).

Kontrastiv analiz modeli fərqlərin üzə çıxarılmasına yönəlir (Odlin, 1989). Məsələn, alman dilində Perfekt zamanının iki hissədən ibarət olması (köməkçi feil + Partizip II) Azərbaycan dilində müşahidə olunmur (Eisenberg, 1989). Modal feillər alman dilində əsas feilin formasına təsir göstərdiyi halda, Azərbaycan dilində bu funksiya şəkilçilərlə ifadə olunur (Sevinc, Telman, 2021).

Kommunikativ tədris modeli isə qrammatik biliklərin real nitqdə istifadəsini təmin edir (Neuner, Hunfeld, 1993). Feil kateqoriyalarının dialoq və situasiya əsasında öyrədilməsi daha effektiv nəticə verir (Thornbury, 1999). Rəqəmsal resursların istifadəsi də tədris prosesini daha interaktiv edir və yaddaşı gücləndirir (Ellis, 2008). Alman dilində feil kateqoriyalarının sistemliliyi və Azərbaycan dilindəki paralellərlə müqayisəsi dil öyrənənlər üçün mühüm əhəmiyyət daşıyır (Eisenberg, 1989). Alman dilində feil kateqoriyaları yüksək dərəcədə sistemli və qrammatik baxımdan sabit quruluşa malikdir (Duden Redaktion, 2022).

Feilin zaman, şəxs, modal və növ kateqoriyalarının hər biri dilin sintaktik modelini müəyyən edir və cümlə içərisində söz sırasının formalaşmasında mühüm rol oynayır (Helbig, Buscha, 2001). Azərbaycan dilində isə feil kateqoriyaları daha çox morfoloji şəkilçilər vasitəsilə ifadə olunur və sintaktik sərbəstlik daha genişdir (Sevinc, Telman, 2021). Perfekt zamanının köməkçi feil (haben/sein) və Partizip II-dən ibarət olması Azərbaycan dilində birhissəli keçmiş zaman formaları ilə müqayisədə daha mürəkkəb quruluşa malikdir (Eisenberg, 1989). Präteritum yazılı üslubda daha geniş istifadə olunsa da, danışq dilində Perfekt üstünlük təşkil edir (Duden Redaktion, 2022).

Feil kateqoriyalarının tədrisində psixolinqvistik yanaşma mühüm rol oynayır (Ellis, R. The Study of Second Language Acquisition. Oxford University Press, 2008). Tədqiqatlar göstərir ki, vizual və fonetik assosiasiyalar vasitəsilə öyrənmə daha effektiv olur (Thornbury, 1999). Alman dilində feillərin təsrifində səs dəyişməsi (e → i, a → ä) və kök dəyişməsi (fahren → fährt) Azərbaycan dili ilə müqayisədə əlavə çətinlik yaradır (Helbig, Buscha, 2001). Bu çətinliklərin aradan qaldırılması üçün assosiativ yaddaş, sosial interaksiya və ritmik drill üsulları effektiv hesab olunur (Neuner, Hunfeld, 1993).

Modal feillər Alman dilində xüsusi semantik yük daşıyır və müxtəlif mənaları ifadə edir (bacarıq, icazə, zərurət və s.) (Engel, 2004). Azərbaycan dilində bu mənalar daha çox leksik-sintaktik vasitələrlə ifadə olunur (Çərkəz, Ə. Alman dili qrammatikası. Bakı Universiteti Nəşriyyatı). Didaktik baxımdan modal feillərin kontekst əsaslı tədrisi daha effektiv nəticə verir (Thornbury, 1999). Real situasiyalar əsasında qurulan dialoqlar tələbələrin nitq bacarıqlarını inkişaf etdirir (Neuner, Hunfeld, 1993). Tədris prosesində fərdi yanaşma və diaqnostik metodlar da mühüm əhəmiyyət daşıyır (Ellis, 2008). Tələbələrin səhv tiplərinin müəyyənləşdirilməsi və uyğun strategiyaların seçilməsi öyrənmə prosesini daha səmərəli edir (Odlin, 1989).

Müqayisəli tədris modeli Azərbaycan dilinin struktur xüsusiyyətlərini nəzərə alaraq tətbiq edildikdə tələbələr morfoloji və sintaktik çətinlikləri daha tez aşır (Sevinc, Telman, 2021). Kommunikativ metodlar isə nəzəri biliklərin praktik istifadəsini təmin edir (Neuner, Hunfeld, 1993). İnfinitiv formaların müqayisəsi ilkin mərhələdə öyrənməni asanlaşdırır (Çərkəz, n.d.). Ayrılan ön şəkilçili feillərin müqayisəli izahı yaddaşı gücləndirir (Duden Redaktion, 2022). Konjunktiv formalarının funksional izahı onların daha düzgün mənimsənilməsinə şərait yaradır (Eisenberg, 1989). Güclü feillərin qruplar üzrə öyrədilməsi isə yadda saxlamayı asanlaşdırır (Helbig, Buscha, 2001). Kontrastiv analiz metodu interferensiyanın qarşısını almaqda mühüm rol oynayır (Odlin, 1989). Funksional yanaşma isə qrammatik formaların real istifadəsini ön plana çıxarır (Thornbury, 1999). Korpus əsaslı öyrənmə real dil nümunələri üzərində işləməyə imkan yaradır (Ellis, 2008). Qruplaşdırma strategiyası və pragmatik kontekstləşdirmə isə öyrənməni daha effektiv edir (Neuner, Hunfeld, 1993). Texnologiya əsaslı tədris müasir dil öyrənmə prosesində mühüm yer tutur və motivasiyanı artırır (Ellis, 2008). Kommunikativ yanaşma isə dil kompetensiyasının formalaşmasına xidmət edir (Neuner, Hunfeld, 1993).

Müqayisəli cədvəllər və interaktiv tapşırıqlar Alman dili öyrənənlərin motivasiyasını artırır. Alman dilində feil kateqoriyalarının sistemliliyi və Azərbaycan dilindəki paralellərlə müqayisəsi Alman dilində feil kateqoriyaları yüksək dərəcədə sistemli və qrammatik baxımdan sabit quruluşa malikdir. Feilin zaman, şəxs, modal və növ kateqoriyalarının hər biri dilin sintaktik modelini müəyyən edir və cümlə içərisində söz sırasının formalaşmasında mühüm rol oynayır. Azərbaycan dilində isə feil kateqoriyaları daha çox morfoloji şəkilçilər vasitəsilə ifadə olunur və sintaktik sərbəstlik daha genişdir. Bu fərq Alman dilinin öyrənilməsində əsas çətinliklərdən birini təşkil edir. Məsələn, Perfekt zamanının köməkçi feil (haben/sein) və Partizip II-dən ibarət olması, Azərbaycan dilində birhissəli keçmiş zaman formaları ilə müqayisədə daha mürəkkəb quruluşa malikdir. Eyni

zamanda, Alman dilində Präteritum yazılı üslubda geniş istifadə olunsada, danışığ dilində Perfekt üstünlük təşkil edir. Bu, Azərbaycan auditoriyası üçün əvvəlcə qeyri-adekvat görünə bilər, çünki ana dildə bu cür üslubi bölgü yoxdur. Bu səbəbdən zamanların funksional fərqlərinin tədrisində kontekstual nümunələrdən istifadə daha məqsəduyğundur. Feil kateqoriyalarının tədrisində psixolinqvistik yanaşma. Dil öyrənənlərin psixolinqvistik xüsusiyyətlərinin nəzərə alınması tədris prosesinin effektivliyini artırır.

Tədqiqatlar göstərir ki, tələbə qrammatik kateqoriyaları yadda saxlamaq üçün vizual və fonetik assosiasiyalardan istifadə etdikdə öyrənmə daha davamlı olur. Alman dilində feillərin təsrifində səs dəyişməsi ($e \rightarrow i$, $a \rightarrow ä$) və kökün dəyişməsi ($fahren \rightarrow fahrt$) kimi hallar Azərbaycan dilində mövcud olmadığından psixolinqvistik çətinlik yaradır. Bu çətinliyi aradan qaldırmaq üçün aşağıdakı üsullar səmərəlidir:

Assosiativ yaddaş texnikası: feilin kök dəyişməsi rəngləmə ilə yadda saxlanılır. Sosial interaksiya üsulu: tələbələr dialoq əsasında təkrarlama ilə formaları mənimsəyir. Ritmik drill üsulu: səs dəyişikliyi olan feillər ritmik oxunuşla tədris olunur. Bu üsullar tələbənin nitq yaddaşını gücləndirir və qrammatik formaların avtomatlaşdırılmasını sürətləndirir. Alman dilində modal feillərin semantik xüsusiyyətləri və onların didaktik təqdimatı. Modal feillər Alman dilinin qrammatik sistemində xüsusi semantik yük daşıyır. *Können* bacarıq, *dürfen* icazə, *müssen* zərurət, *sollen* etik tələb, *wollen* isə niyyət bildirir. Azərbaycan dilində bu mənalar daha çox leksik-sintaktik vasitələrlə ifadə olunur (*icazəsi var, bacarır, lazımdır, gərək* və s.). Bu fərq modal feillərin tədrisini həm çətin, həm də maraqlı edir. Didaktik baxımdan modal feillər kontekstə əsaslanan mətnlər vasitəsilə daha effektiv mənimsənilir. Məsələn, tələbələrə gündəlik həyat situasiyalarından qurulmuş dialoqlar təqdim edildikdə modal feillərin semantik çalarları daha aydın dərk olunur: *Du darfst hier parken* — burda park etməyə icazə var. *Ich muss heute lernen* — bu gün mütləq oxumalıyam. *Wir können beginnen* — başlaya bilərik.

Belə nümunələr modal mənənin müxtəlif hallarda necə dəyişdiyini göstərir və tələbələrin praktik nitq bacarıqlarını artırır. Feil kateqoriyalarının tədrisində çətinliklərin diaqnostikası və fərdi yanaşma. Tədris prosesində hər tələbənin öyrənmə tempi, qrammatik qavrayışı və yaddaş tipi fərqlidir. Buna görə də müəllim tədris zamanı fərdi diaqnostika aparmalı və uyğun metod seçməlidir. Alman dilində feillərin təsri, söz sırasının dəyişməsi (xüsusən ikinci yerdə feil qaydası) və Partizip II-nin quruluşu bir çox tələbə üçün çətinlik yaradır. Diaqnostik yanaşmada müəllim aşağıdakı mərhələləri təbiiq edə bilər: Sorğu və testlərlə ilkin biliyin yoxlanılması

Tələbələrin səhv tiplərinin müəyyənəşdirilməsi (məs., zamanların qarışdırılması, modal feillə cümlə quruluşu və s.). Düzəltmə strategiyalarının seçilməsi: vizual kartlar, qrammatik modelləşdirmə, individual təkrar tapşırıqları, qrup işi. Məlumatın möhkəmləndirilməsi üçün proqramlaşdırılmış tapşırıqlar. Bu sistem tələbənin feilləri təkcə qayda kimi deyil, real kommunikativ situasiyada istifadə etməsinə imkan yaradır. Yuxarıdakı mülahizələr göstərir ki, Alman dilində feil kateqoriyalarının tam mənimsənilməsi yalnız qrammatik təhlillə deyil, həm də çoxşaxəli metodik yanaşma ilə mümkündür. Azərbaycan dilinin struktur xüsusiyyətləri nəzərə alınaraq müqayisəli tədris modeli seçildiyi halda tələbələr həm morfoloji, həm də sintaktik çətinlikləri daha tez aşır. Kommunikativ metodlar isə nəzəri biliklərin praktik nitqə inteqrasiyasını təmin edir. Beləliklə, Alman dilində feil kateqoriyalarının tədrisi kompleks yanaşma tələb edən bir prosesdir. Bu tədris modeli düzgün qurulduqda tələbələr həm akademik, həm də kommunikativ baxımdan yüksək nəticələr əldə edə bilər.

Azərbaycanlı öyrənənlər üçün alman dilinin mənimsənilməsində müqayisəli yanaşma xüsusi əhəmiyyət daşıyır. Aşağıdakı metodik prinsiplər effektiv hesab edilə bilər:

İnfinitiv formaların müqayisəsi: Alman dilindəki *Infinitiv* forması ilə Azərbaycan dilindəki *-maq/-mək* şəkilçisi arasında paralellərin qurulması ilkin mərhələdə öyrənməni asanlaşdırır.

Ayrılan ön şəkilçili feillər: Bu feilləri Azərbaycan dilindəki mürəkkəb feillərlə müqayisə etmək (məsələn, *aufstehen* – *ayağa durmaq*) yadda saxlamayı gücləndirir.

Konjunktiv formalarının tədrisi: Bu formaların yalnız qrammatik deyil, funksional (ehtimal, nəzakət, dolay nitq) baxımdan izahı vacibdir.

Güclü feillərin öyrədilməsi: Onların systemsiz deyil, qruplar üzrə (ablaut modellərinə görə) təqdim olunması daha səmərəli nəticə verir.

Dil öyrənmə prosesində aşağıdakı yanaşmalar daha effektiv hesab olunur: Kontrastiv analiz metodu: Hər iki dilin oxşar və fərqli cəhətlərinin paralel şəkildə təqdim edilməsi interferensiyanın qarşısını alır. Funksional yanaşma: Qrammatik formaların yalnız quruluşu deyil, onların real kommunikativ istifadəsi (xüsusilə Konjunktiv və modal fellər) ön plana çəkilməlidir. Korpus əsaslı öyrənmə: Real mətnlər və dialoqlar üzərində işləmək, xüsusilə dolaylı nitq və passiv strukturların mənimsənilməsini asanlaşdırır. Qruplaşdırma strategiyası: Güclü feillərin ablaut modelləri üzrə qruplaşdırılması yadda saxlamayı sürətləndirir. Pragmatik kontekstləşdirmə: Əmr və nəzakət formalarının sosial kontekst daxilində öyrədilməsi (məsələn, *Sie* forması) kommunikativ kompetensiyayı artırır.

Feil kateqoriyalarının interaktiv və texnologiya əsaslı tədrisinə dair didaktik yanaşmalar isə bunlar ola bilər:

1. Rəqəmsal və interaktiv öyrənmə mühiti (Digitale Lernumgebung). Müasir dil tədrisində rəqəmsal platformalar tələbələrin aktiv iştirakını artırır və fərdiləşdirilmiş öyrənməni təmin edir. Quizlet və Kahoot! vasitəsilə Konjunktiv formaları, modal fellər və passiv konstruksiyalar üzrə interaktiv testlər hazırlamaq mümkündür. Tələbələr cümlələrin düzgün Modus formasını seçir və ya transformasiya edirlər. Moodle və Google Classroom. Tapşırıqların mərhələli təqdimatı (Scaffolding). Avtomatik qiymətləndirmə və geribildirim (Feedback-System). Akademik əsas: Bu yanaşma konstruktivizm (Konstruktivismus) nəzəriyyəsinə əsaslanır.

2. Kommunikativ və ssenari əsaslı tədris (Handlungsorientierter Unterricht / Task-Based Learning). Feil şəkillərinin tədrisi real kommunikativ kontekst daxilində həyata keçirilməlidir. Metod: Real situasiyalar: 1. Elmi konfrans (wissenschaftliche Konferenz) – dolaylı nitq (indirekte Rede, Konjunktiv I) 2. Məsləhət vermə – modal fellər (Modalverben) və Konjunktiv II 3. Rəsmi ünsiyyət – nəzakətli müraciət (Höflichkeitsformen). Akademik əsas: Kommunikativ dil tədrisi (Kommunikative Sprachdidaktik).

3. Korpus və autentik materiallarla tədris (Korpusbasierter Unterricht). Real mətnlər vasitəsilə qrammatik strukturların öyrənilməsi daha effektivdir. Konjunktiv formalarının identifikasiyası, Passiv konstruksiyaların funksional təhlili, Modal fellərin semantik rolu. Metod: Verilənlərə əsaslanan öyrənmə (Data-driven Learning). Akademik əsas: İnduktiv öyrənmə (induktives Lernen) və korpus dilçiliyi (Korpuslinguistik).

4. Oyunlaşdırma (Gamification / Spielbasiertes Lernen). Motivasiyanı artırmaq üçün qrammatik mövzular oyun elementləri ilə təqdim olunur.

Səviyyələr (Niveaustufen):

İndikativ

Imperativ

Konjunktiv II

Tapşırıqlar: Aktivdən passivə çevirmə (Aktiv–Passiv-Transformation), Dolaylı nitq qurma (indirekte Rede bilden), Səhvlərin düzəldilməsi (Fehlerkorrektur)

Alət: Duolingo modeli. Akademik əsas: Özünü-təyinetmə nəzəriyyəsi (Selbstbestimmungstheorie).

5. Kollaborativ öyrənmə (Kooperatives Lernen). Qrup işi mürəkkəb qrammatik strukturların mənimsənilməsini asanlaşdırır.

Metodlar: Qarşılıqlı tədris (Peer-Teaching), Qrup təqdimatı (Gruppenpräsentation), Rol oyunları (Rollenspiele) – jurnalist və alim dialoqu. Platformalar: Padlet – fikir mübadiləsi, Microsoft Teams – qrup işi. Akademik əsas: Sosial konstruktivizm (sozialer Konstruktivismus, Vygotsky).

6. Vizual və konseptual xəritələr (Konzeptkarten / Mindmaps) Qrammatik sistemlərin vizuallaşdırılması yaddaşı gücləndirir. Tətbiq: Feil şəkilləri xəritəsi (Modus-System), Passiv növlərinin diaqramı (Vorgangspassiv vs. Zustandspassiv) Alət-MindMeister. Akademik əsas: Kognitiv yüklənmə nəzəriyyəsi (Kognitive Belastungstheorie).

7. Qarışıq öyrənmə modeli (Blended Learning / Integriertes Lernen). Ən effektiv yanaşmalardan biri ənənəvi və rəqəmsal metodların birləşdirilməsidir. Model: Tərsinə çevrilmiş sinif (Flipped Classroom). Evdə: video dərslər, dərstdə: tətbiq və analiz. Müasir yanaşmaya əsasən dil tədrisinin

məqsədi yalnız qrammatik biliklərin ötürülməsi deyil, onların funksional istifadəsinin təmin edilməsidir. Bu baxımdan:

1. Texnologiya əsaslı öyrənmə → Motivation
2. Kommunikativ yanaşma → Sprachkompetenz
3. Korpus əsaslı tədris → Sprachbewusstsein
4. Kollaborativ metodlar → soziale Interaktion

Nəticə

Nəticə etibarilə, alman dilində feil kateqoriyalarının tədrisi kontrastiv, funksional və texnologiya inteqrasiyalı yanaşma əsasında daha effektiv şəkildə həyata keçirilə bilər (Neuner, Hunfeld, 1993; Ellis, 2008). Müqayisə göstərir ki, Azərbaycan dilində feil şəkilləri daha çox morfoloji vasitələrlə sistemləşdirilmişdir və hər bir mənə çaları üçün ayrıca forma mövcuddur (Sevinc, Telman, 2021). Alman dilində isə daha az sayda formal şəkil olmasına baxmayaraq, bu formalar geniş funksional diapazona malikdir və tez-tez sintaktik və leksik vasitələrlə tamamlanır (Eisenberg, 1989). Bu fərqlər dil öyrənmələr üçün həm çətinlik yaradır, həm də kontrastiv yanaşma vasitəsilə öyrənmə prosesini daha effektiv təşkil etməyə imkan verir (Odlin, 1989). Aparılan müqayisə göstərir ki, Azərbaycan dilində feil kateqoriyaları daha çox morfoloji sabitlik və aydın formal göstəricilərlə xarakterizə olunur (Çərkəz, n.d.). Alman dilində isə eyni kateqoriyalar daha çox sintaktik vasitələr, köməkçi fellər və semantik fərqlərlə ifadə edilir (Helbig, Buscha, 2001). Bu fərqlər, xüsusilə dil öyrənmələr üçün həm çətinlik, həm də müqayisəli öyrənmə baxımından geniş imkanlar yaradır (Duden Redaktion, 2022).

Beləliklə, alman dilində feil kateqoriyalarının tədrisi kompleks yanaşma tələb edən bir prosesdir və bu prosədə müqayisəli təhlil, kommunikativ metodlar və müasir texnologiyaların inteqrasiyası əsas rol oynayır (Thornbury, 1999; Ellis, 2008).

Ədəbiyyat

1. Çərkəz, Ə. (n.d.). *Alman dili qrammatikası*. Bakı Universiteti Nəşriyyatı.
2. Dudenredaktion. (2022). *Duden: Die Grammatik*. Cornelsen.
3. Eisenberg, P. (1989). *Grundriss der deutschen Grammatik*. J. B. Metzler.
4. Ellis, R. (2008). *The study of second language acquisition*. Oxford University Press.
5. Engel, U. (2004). *Deutsche Grammatik*. Groos.
6. Fleischer, W., & Barz, I. (2012). *Wortbildung der deutschen Gegenwartssprache*. Niemeyer.
7. Götze, L., & Hess-Lüttich, E. (2004). *Grammatik der deutschen Sprache*. Gütersloh.
8. Helbig, G., & Buscha, J. (2001). *Deutsche Grammatik*. Langenscheidt.
9. Hentschel, E., & Weydt, H. (2013). *Handbuch der deutschen Grammatik*. de Gruyter.
10. Komorowska, H. (2002). *Metodyka nauczania języków obcych*. Warszawa.
11. Neuner, G., & Hunfeld, H. (1993). *Methoden des fremdsprachlichen Deutschunterrichts*. Langenscheidt.
12. Odlin, T. (1989). *Language transfer: Cross-linguistic influence in language learning*. Cambridge University Press.
13. Sevinc, R., & Telman, K. (2021). *Alman dilində feilin kateqoriyaları*.
14. Thornbury, S. (1999). *How to teach grammar*. Longman.

Daxil oldu: 17.10.2025

Qəbul edildi: 16.02.2026